

MAGYARORSZÁG REFLEKTORFÉNYBEN

A DEMOKRÁCIA VÁLSÁGA VAGY A LIBERALIZMUS CSÖDJE?

A Közép-Európai Egyetem Politológia Tanszékének kerekasztal beszélgetése Bozóki András, Láncki András és Tamás Gáspár Miklós részvételével

SZIROTA ANITA

Kivonat

A mai magyar politikai diskurzus egyik legvitatottabb pontja a demokrácia helyzete hazánkban. Ugyanis, eltérő vélemények fogalmazódtak meg a közelmúltban arról, hogy ténylegesen a válságát éljük-e a magyar demokráciának. Erre a kérdésre nagyon nehéz pontos választ adni.

Habár a kormány politikai kommunikációja, viszonya a nemzetközi szereplőkkel, illetve belpolitikai intézkedései (pl.: alkotmányozás) aggodalomra adhatnak okot, ezek nem jelentik a demokrácia automatikus válságát.

Kulcsszavak: demokrácia, gazdasági válság, Orbán-kormány, Európai Unió, liberalizmus, kommunizmus, dezintegráció

*

2012. március 1.- én kerekasztal beszélgetést tartottak a Közép-Európai Egyetem Politológia Tanszékének szervezésében „*Hungary in the Spotlight: The Crisis of Democracy in Hungary*”¹ címmel. A beszélgetés három, hazai és nemzetközi szakmai körökben is elismert szaktekintély között zajlott le. *Bozóki András* politológus, a Közép-Európai Egyetem professzora; *Láncki András* politikai filozófus, Budapesti Corvinus Egyetem; és *Tamás Gáspár Miklós* filozófus; arról értekeztek, hogy tényleg válságban van-e a demokrácia hazánkban. Mindhárman eltérő aspektusból közelítették meg a kérdést, és következtetései sem mindenhol egyeztek meg. Míg *Bozóki* történelmi gyökerekre vezette vissza a demokrácia válságát, addig *Láncki* szerint nem maga a demokrácia, hanem a liberalizmus van válságban. *Tamás Gáspár Miklós* filozófiai oldalról közelítette meg a kérdést, és inkább a jóléti állam végét emelte ki.

Bozóki András álláspontja:

Bozóki András szerint már évek óta megfigyelhető egy antidemokratikus trend Magyarországon. Ennek okait elsősorban a történelmi illetve társadalmi gyökerekhez való visszatérés tárja fel.

Párhuzamot von az aktuális helyzet, és a Bibó István által leírt, második világháború utáni helyzet közt. Bibó háború utáni kontextusban helyezi el az akkori politikai elitet, amely közt bár megfigyelhető a demokratizálódás és szabad választásokat rendeznek, az igazságtalanság még mindig ott rejlik a rendszerben. A háború helyett, ma gazdasági világválsággal küzd az ország, a választások azonban szabadok, egyenlők és titkosak. Hasonlóság azonban a jobbközép párt abszolút többsége, a centrális politikai tér kiépítésére való törekvés és a fragmentált ellenzék csekély beleszólása a politika alakulásába.

Az idők során azonban nemcsak az adott politikai környezet változott meg, hanem a demokrácia értelmezése is. Míg a minimalista megközelítés szerint a demokrácia a versengő elitcsoportok közti választást teszi lehetővé (Schumpeter), a szubsztantív, érdemi megközelítés már azt a módot írja le, hogy két választás közt hogy viselkedjen a kormányzat, hogy megtartsa szavazóbázisát.

¹ A demokrácia válsága Magyarországon

Álláspontja szerint, határozottan a demokrácia gyengüléséről és megtöréséről beszélünk ma Magyarországon. Ez többféle módon valósulhat meg. A demokrácia letörése lehetséges katonai erővel, de az idegenek általi megszállás, fennhatóság, forradalom, autoriter vezetés és a gondviselő állam túlzott hatalma is lerombolhatja egy ország demokratikus kereteit.

Hazánkban elterjedt a pártokrácia jelensége. Ez azt jelenti, hogy a többpártrendszer kartell demokráciában érvényesül, melynek felszínén a pártok versengenek (Fidesz-MSZP), de a háttérben olykor összejátsszanak. A mai helyzet – mondja Bozóki – a kiváltságosak demokráciája, mely a hatalomhoz közelebb lévőknek előnyöket, a leszakadóknak viszont hátrányokat jelent. A reformok sikertelensége, a gazdasági válság okozta recesszió olyan intézkedéseket eredményezett, mely a külvilág felé már nem egy demokratikus állam képét mutatták. Ezt fokozta a kormány szabadságharcos viselkedése és retorikája, mely együtt járt azzal, hogy magukat az egész nemzettel azonosították. A nemzeti önazonosítás mellett a központi erőter kiépítése kulcseleme a mai kormányzatnak. Hegemón, versengésre nem hajlandó erős kormány kialakítása és fenntartása a cél, amellett, hogy a régi elitet teljes mértékben leváltják. A bünbakképzés tehát kulcsfontosságú része a hatalom gyakorlásának, hisz a múlt hibáinak hátrítása mintegy „tiszta lapot” jelent.

Emellett, a belpolitikában kulcsszerepet játszik az erőpolitika alkalmazása. Ez a koncepció mellőz mindenfajta ideológiát, csak a nyers erő és annak célzott bevetése dominál. Ez párosul a normál demokratikus folyamatok megszakításával, forradalmi keretek megteremtésével.

Bár a liberális demokráciától távol áll a mai rendszer, Bozóki mégsem feltételezi, hogy autokráciában, esetleg diktatúrában élénk. A rezsim inkább mondható illiberális, centralizált demokráciának.

1. Tábla: A demokrácia története Magyarországon (1987-2011)

Időszak	Megnevezés
1987-1990	Demokratikus átalakulás
1990-2010	Liberális demokrácia
1992-2010	Megszilárdult demokrácia
2006	A demokrácia bomlása
2008	Gazdasági válság, kisebbségi kormány
2010	Többségi demokrácia
2011	Illiberális demokrácia felé

Forrás: Bozóki András felosztása alapján

Lánczi András álláspontja:

Lánczi András szerint a demokrácia természeténél fogva állandóan válságban van. Ez egy ciklikus folyamat, és nem is ez az igazi probléma ma Magyarországon. A gyenge pontot egyre inkább a liberalizmus és annak válsága jelenti.

A kommunista rezsim bukása után, bár a rendszert felszámolták, az ideológia egyes elemei fennmaradtak és tovább éltek.

A Kádár rezsim puha diktatúrája után tektonikus mozgás volt megfigyelhető a hazai életben, és egy teljesen új konstelláció állt fel. A gazdaság decentralizációja, a piacgazdaság úttörése és a privatizáció jelentősen átrendezte hazánk politikai, gazdasági és társadalmi életét. Ezen folyamatok azonban felszín alatti morális válsággal jártak együtt. Az egyenlőség-elvű társadalom megszűntével – ami már a Kádár-rendszer végén is tapasztalható volt- a fizetések közti különbség egyre csak nőtt. Ez azt eredményezte, hogy a társadalom egyes rétegei elszakadtak egymástól, és sokan perifériára szorultak.

Lánczi szerint *Orbán Viktor* miniszterelnök 2010-ben nem a demokratikus keretek lebontásához kezdett neki, hanem épp azokat a struktúrákat bontotta le, ami a demokráciának gátat szabtak.

Ezek az intézkedések – meglehetősen radikálisnak tűnnek – az elmúlt húsz év elhibázott politikáját hivatottak helyreállítani.

Tehát, a demokráciát és modernitást nem lehet összekeverni a liberalizmussal. A szocializmus bukása után a gazdaság és társadalom minden szeglete jelentős liberalizáción ment át, és ma ez van válságban.

2. tábla: Magyarország gazdasági mutatói 1989-2010 (*A szerző összeállítása*)

	1989	1994	1999	2005	2010
GDP (billió \$)	91.8	57	75.4	171.2	205.5
GDP/(fő)	8.670	5.500	7.400	16.975	16.958
Munkanélküliség (% / népesség)	-	13	10.8	5.6	11.2
Születési ráta (fő/1000)	12	12.46	10.8	9.76	9.7

Források: http://www.pwc.com/en_GX/gx/retail-consumer/pdf/hungary.pdf,
http://www.oecd.org/document/39/0,3746,en_33873108_33873438_46462759_1_1_1_1,00.html,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hu.html> (2012.03.05.)

Tamás Gáspár Miklós álláspontja:

A 21. században egész Európa a kapitalizmus válságát éli. Ezek a folyamatok Magyarországon különösen erősen érzékelhetőek. A dinamikus technológiai fejlődés, demográfiai változások, a gazdasági helyzet változásai nagymértékben átrajzolták a társadalom szerkezetét. Habár nem beszélhetünk klasszikus értelemben a burzsoázia és a proletariátus harcáról, az tény, hogy a társadalmi újraelosztás rendszere nem jól működik, ezáltal a szegények és gazdagok közti rés egyre csak növekszik. És mivel az éjjeliőr állam koncepciója nem játszik nagy szerepet a mai rendszerben, kevés az a társadalmi szegmens, amely biztonságot nyújthatna az egyes embereknek. A dezintegráció megjelenik az állam szintjén és a társadalmi szinteken is.

Koncepciója, hogy a munka és a tőke két olyan szegmens, amelyen a társadalom jelentős része kívül esik, így az államnak el kell döntenie, hogy kiket hagy életben és kiket ejt ki a rendszerből.

Ezért a megélhetés megtagadását „legalizálnia” kell valahogy az államnak. A legnagyobb problémát ezen a téren a szociális háló lebontása és az emberek közti kapcsolat megszakadása jelenti. Tovább rontja a helyzetet a nemi, etnikai, vallási diszkrimináció és a marginális csoportok megbélyegzése. Ide tartoznak például a bevándorlók, a munkanélküliek és a kisebbségi csoportok.

Hozzátette ugyanakkor, hogy a magyar társadalom egyik jellemvonása a nosztalgiára való hajlam. Ennek hátterében az húzódik meg, hogy az emberi méltóságot régebben felértékelték, így azt a világot szebbnek, élhetőbbnek, barátságosabbnak gondolják egyesek.

Zárszó

A demokrácia válsága – bár a jelek olykor erre utalnak – nem egy egyszerűen leírható jelenség. A szakértők olykor egymásnak ellentmondva vitáztak azon, hogy egyáltalán a demokrácia van-e ténylegesen válságban, vagy csak az elmúlt húsz év helytelen politikája, a kapitalizmus haldoklása vagy a liberalizmus hanyatlásának jeleit látjuk most.

Azt viszont mindenképp megállapíthatjuk, hogy a társadalomra ezek a folyamatok jelentős hatást gyakoroltak. A törésvonalak mentén való tagolódás – bár egy régebbi folyamat - felgyorsult, a különböző rétegek közt jelentős mértékű a különbség. Ez feszültséget szíthat az egyes csoportok közt, mely az egész közösségre kihatással van.

Mindhárom szakértő utalt a szélsőjobb oldal előretörésére, mely ezen konfliktusokat kihasználva próbálja meg magát képviseltetni a hazai politikai színtéren.

*

www.southeast-europe.org
dke@southeast-europe.org

© DKE 2012

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. A tanulmányt a következőképpen idézze:

Szirota Anita: A demokrácia válsága vagy a liberalizmus csödjé? Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly, Vol. 3. No. 1. (2012 Tavasz) 3 p. Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*